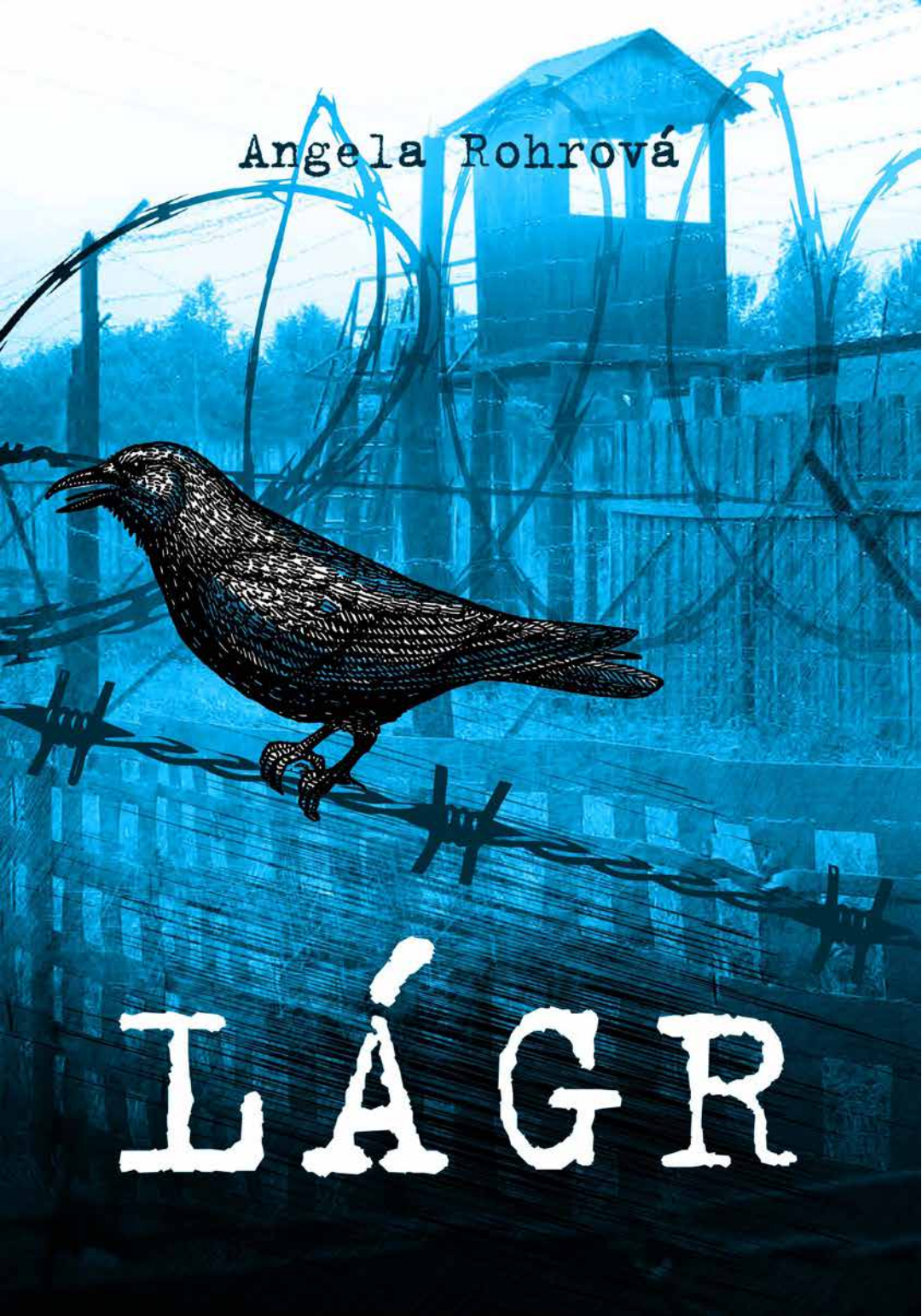

Angela Rohrová

LÁGR

Angela Rohrová

LÁGR

VOLVOX GLOBATOR

Obsah

Objev jednoho románu — 265

Časová osa — 303

Obrazová příloha — 315

O tomto vydání — 323

Poděkování — 326

Použité fotografie — 327

ANGELA ROHR: LAGER. EIN AUTOBIOGRAPHISCHER ROMAN

The translation of this work was supported by a grant
from the Goethe-Institut.

translation © Miloslav Man, 2017

copyright © Aufbau Verlag GmbH & Co. KG, Berlin 2015

ISBN 978-80-7511-388-7 (epub)

ISBN 978-80-7511-389-4 (pdf)

Nemuseli jsme jít daleko, abychom se dostali do nezastavěné krajiny. Lágr, z kterého jsme přišli, se rozkládal na kraji města. Chůze po zledovatělé cestě byla těžká a namáhavá a vítr zkoušel všechno možné, aby nám zabránil v postupu. Před námi pochodoval voják, jen zřídka se po nás ohlédl, byl si jistý, že mu nemůžeme utéct.

Uběhla asi hodina, když jsme došli ke kolejím a zastavili. Na náspu, na malé vyvýšenině nad polem ležely dřevěné kolejnice, úzká prkna určená pro kola nákladních aut.

Místní výraz pro takovou cestu se nedá najít v žádném slovníku. Říká se jí zkrátka jen kolejová cesta a já jsem se s ní později setkávala na mnoha místech, v hlubinách sibiřské tajgy, v močálovitých oblastech plných lágrů.

Konečně dorazil nákladní vůz, který nás měl odvézt. Pomalu se přikodrcal, kolejnice, po kterých se pohyboval, zjevně neležely dostatečně pevně na zemi a rachotily. Byl plně naložen, tak plně, že jsem považovala za nemožné, abychom se na něj vešli. Myslet si něco takového bylo určitě nesprávné a brzy jsem tomu také odvykla. Musela jsem naznat, že v prostředí lágrů je možné vše, dokonce i to nejméně pravděpodobné.

Tahali nás a strkali, až jsme konečně seděli na hoře pytlů, které nám poskytovaly jen pramálo opory, protože naše ztuhlé prsty nemohly zcela naplněné pytle uchopit. Neustále hrozilo nebezpečí, že spadneme. Vůz nadskakoval, v dřevěné cestě byly díry, přes které se kodrcal, jak jen to šlo. Netrvalo to ostatně dlouho,

snad jen pár hodin, což bylo ale dost času, aby mi omrzly prsty na jedné noze.

Nejdříve jsme jeli přes širé pole, potom vysokým lesem, projížděli jsme tajgou. Chci se o ní zmiňovat tajemně, až diskrétně, není snadné do ní nahlédnout, nikdy zde není bílý den.

Vůz konečně zastavil před branou tábora. Měl se zde zřejmě v první řadě zbavit živého nákladu, což ale nebylo jen tak. Rozkaz slézt dolů jsme při sebelepší vůli nemohli splnit, údy nás neposlouchaly, byli jsme úplně ztuhlí. Ostatním by asi nebylo zatěžko nám pomoci, ale zjevně to považovali za něco nedůstojného. Zkoušeli na nás toliko dosáhnout pažbami, naráželi ale do prázdna, seděli jsme pro ně moc vysoko. Nakonec se odstranění přítěže, kterou jsme pro něj představovali, ujal šofér. Pak už jsme stáli na zemi, i když trochu zkoprnělí. Nevzali nás ale do tábora, jak bychom byli očekávali, zavedli nás stranou k nízké dřevěné budově, což byl lazaret.

Uvítala nás lékařka, letitá a zlá ženská, vězenkyně. Lhostejně a nezučastněně se nás zeptala, jestli nemáme hlad, jako se lidé ve vnějším světě ptají na počasí, přičemž považovala za nutné dodat, že pro nás nemá žádný chléb.

Každému z nás dali mističku ječné kaše, kterou jsme rychle snědli. Ve víc jsme přirozeně ani nemohli doufat, byli jsme si však téměř jisti, že nám dají napít horké vody. Když se ale dlouho nic nedělo, odvážili jsme se poprosit, jenže sotva jsme vodu zmínili, byli jsme zahrnuti přívalem hrubých slov. Lékařka před námi stála se zkřivenou tváří, rozhazovala rukama a křičela, jak nejhlasitěji uměla, že si od vězně takový požadavek do teď nikdy nevyslechla. Je to prý neslýchaná drzost vyžadovat horkou vodu, když už nám přece zcela dobrovolně dali kaši, přestože jsme nebyli zaneseni v seznamu zásobování.

Vodu jsme sice nedostali, ale zato nám přidělili místo ke spaní. Přijala nás malá místnost s velkým obezděným kotlem, přes

jehož okraj se snažili dostat nešťastní švábi. Marnost těchto pokusů museli sami záhy pochopit, neboť dopadali zpátky na vrstvu mrtvých těl, která podlehla tomuto snažení před nimi.

Dostali jsme tenkou a krátkou podložku, která svými rozměry stačila, jen když jsme se úplně schoulili, což by nám ale beztak poradila zima. Na této místnosti bylo ale i něco dobrého, nebyla zcela temná, zapomněli nám sebrat lampičku, lékařskou lahvičku naplněnou petrolejem. V poslední době jsme prožívali noci v naprosté tmě a těžko si představit, co může člověku dát takové malé světýlko. Postavili jsme ho na okraj kotle a pozorovali ho. Nehořelo klidně, blikalo, drželo se při životě zjevně jen z odporu proti něčemu, co jsme neznali, co jsme nemohli domyslet. Když plamen s praskotem poklesl, zalekli jsme se jako před nějakým nebezpečím, které ale nepatřilo tolik tomu světlu, jako spíše nám samotným. Zápach, který lampička vydávala, nám byl cizí, ale přece probouzel vzpomínky, totiž mlhavé, vzdálené pocity, které do našeho nynějšího světa nepatřily. Plamínek čadil a teprve ráno, když jsme se na sebe podívali, když jsme spatřili naše špinavé obličej, jsme pochopili, že jsme toho vzácného oleje neoprávněně spotřebovali velké množství, což nám mohlo přivodit trest.

Tu noc jsem spala málo, bolela mě noha. O klid mě připravovala i představa, že bych měla pracovat pod touhle ženskou. Nebyla jsem schopná vytvořit si nějaký plán, její existence pro mě byla znamením zvláštní nemoci, jejíž diagnózu jsem zatím neznala.

Ráno nám leccos ozřejmilo. Jeden ze zdravotníků, stařík, vězeň, nám vyprávěl, každopádně jako velké tajemství, že tato nemocnice je určena jen pro ty, co trpí průjmem a nemohou chodit, zkrátka pro beznadějně případy. Ostatný drát i stráž už pro ně nebyly potřeba. Pacienti v samotném lágru nejsou prý o nic méně nemocní než tihle, zato jsou ale pod přísným dozorem, což,

jak zamyšleně dodal, souvisí zřejmě s paragrafy, pod které spadají.

Dostala jsem chléb a horkou vodu, načež jsem byla poctěna výsledkem. Týkal se mých lékařských znalostí. Musela jsem přiznat, že jsem specialista na krev, hematolog, což mé examinátory šokovalo a vyvolalo v nich doslova odpor. Dokonce několikrát opakovali, že tak úzká specializace jim je k ničemu a není potřeba to brát v potaz. Souhlasně se dívali jeden na druhého a chtěli mě hned poslat zpátky do toho strašného baráku v Tagilu.¹

Vůbec nevím, kde jsem vzala ruská slovíčka, kterými jsem je přesvědčila, že kromě toho samozřejmě rozumím i léčení a že u nás² se člověk stane nejprve lékařem a až potom specialistou. Hlavní lékař, mimochodem povolžský Němec, který nebyl vězněm, nýbrž vyhnancem, se trochu přiklonil na moji stranu, ale ta kousavá ženská se vši určitostí prohlásila, že nebude pracovat s nikým, kdo mluví tak špatně rusky, a to bylo rozhodující.

Člověk ale nikdy neví, co mu prospěje. Upřeli mi sice práci na tomto místě, měla jsem ale pracovat přímo v táboře. To jsem považovala za šťastné řešení a důkaz, že to, co neznáme, není nikdy tak strašné jako to, co známe. Neznámo se nám vždy zjevuje zahalené rouchem naděje, skrývající svoji nahotu. Odvedli mě pryč a Adolfova³ si tu mohla zůstat se svojí dobrou ruštinou.

Vzala jsem si svůj uzlíček, svůj majetek v kdysi bílém povlaku na polštář, a s hlavním lékařem jsme prošli táborovou branou.

1 *baráky v Tagilu* – Baráky v táboře Nižnij Tagil (Střední Ural) severně od Sverdlovsku (dnešní Jekatěrinburg), v kterých se prováděla selekce. Vězni odtud byli posíláni transporty do dalších lágrů.

2 *u nás* – Myšleno je Německo, kde A. R. navštěvovala lékařské přednášky na berlínské univerzitě.

3 *Adolfova* – Spoluvězenkyně, povolžská Němka z Autonomní sovětské socialistické republiky Povolžských Němců (1924–1941), která byla vypravěčce přidělena během transportu jako pomocná zdravotnice. Postava z povídky A. Rohrové *Der Etappenweg* (Transport).

Vešli jsme dovnitř, ale neudělalo to na mě nijak strašný dojem. Viděla jsem cestu, kolem které stály po obou stranách baráky, z nichž se jeden stal mým pracovištěm. Vypadaly trochu opuštěně, což bylo ale pochopitelné, vězni byli v práci. Pro pacienty zde byla pouze jedna místnost, která vlastně tvořila celý dům. Byla do posledního místa zastavěna pryčnami, a jen v jednom koutě byla nízká dřevěná zástěna, která se měla stát mou ložnicí a pracovnou.

Lékař odešel, aniž by mi dal jakékoli instrukce. Naproti mně stál mladý Kalmyk,⁴ můj budoucí pomocník, usmíval se a ukazoval přitom své vskutku pěkné zuby, což mě přimělo k obezřetnosti. Jak si je někdo mohl v těchto podmínkách udržet a zároveň být poctivý? A nakonec jsem se v tom nemýlila.

Pacienti se po mně dívali rozmanitými pohledy. Jejich tváře byly bledé, popelavé. Viděla jsem pohledy lhostejné a zlostné, unavené a pohrdavé, ale i ironické, vlastně drzé, které si mě měřily a z kterých jsem měla mít strach, což jsem chápala, ačkoli jsem k němu nezavdala žádnou příčinu. Prosebné pohledy byly vzácností, víru v zázrak už zjevně všichni dávno vzdali, a pokud v něj ještě někdo věřil, byli to mladí nezletilci. Někteří leželi se zavřenýma očima, jako by se jim v nich nashromáždil poslední zbytek života, aby právě odtud mohl vyklouznout, a oni se mu v tom snažili zabránit. Leželi zde i umírající.

V místnosti bylo hodně lidí, ale jejich počtu neodpovídalo ticho, které tu panovalo. Nebyl zde žádný důvod k šepotu, a přesto všichni odpovídali velmi nehlasně, čemuž jsem porozuměla až později.

Chorobopisy, do nichž jsem nahlédla, mi moc nepomohly, byly vedeny velice lakonicky. Měli tu ležet lidé s popáleninami,

4 *Kalmykové* – Příslušníci západomongolského národa buddhistického vyznání. V Sovětském svazu žili v autonomní republice, která byla v roce 1941 zrušena. Kalmykové byly deportovány na Sibiř, kde žili v letech 1949–1954 ve vyhnanství.

poraněními, omrzlinami, tuberkulózou, ale především lidé stížení pelagrou⁵, což mě udivilo, protože jich byl značný počet, ale její symptomy jsem nezaznamenala.

V mém přístěnku byla kromě pryčny také skříňka na léky, s níž jsem si zjevně měla vystačit. Obsahovala zrezlou injekční stříkačku a velký kelímek s hnědou masťou bez nápisu. Na otázku, k čemu je dobrá, můj pomocník Asad odvětil, že se maže na omrzlé údy. Lahvička salmiaku sloužila k desinfekci oné stříkačky, která se používala patrně především na injekce kafrového oleje⁶, jehož zde bylo dostatečné množství. V krabici leželo několik ampulek strychninu⁷. Velice křehká lahvička, ke které byla připevněna pipeta jako nápopěda pro uživatele, obsahovala líh.

Sotva jsem se trochu porozhlédla, dorazila i moje nadřízená, civilní lékařka. Byla nedonošeným lékařem, dostudovala v době války, Ukrajinka, kterou můj příchod očividně potěšil. Jak jsem se později dozvěděla, na tuhle práci si nemohla ani trochu zvyknout a bohužel k ní neměla ani předpoklady.

Hned první den jsem onemocněla, ozvala se mi játra. Bolestí jsem se nemohla narovnat, shrbená jsem se proplétala mezi pacienty a snažila se pochopit, jak bych jim mohla pomoci. Večer se můj stav zhoršil natolik, že mě hlavní lékař, můj examinátor, chtěl s konečnou platností poslat zpátky do přerозdělovacího baráku. Abych tomu zabránila, musela jsem se pokusit odpracovat noční službu, musela jsem podat důkaz, že jsem práce schopná.

Tahle noc byla nejdelší a nejstrašnější, jaká kdy byla na zemi. Staly se během ní neuvěřitelné věci, které se sice později opakovaly, ale díky tomuto prožitku už na mě tolik nepůsobily.

5 *pelagra* – Onemocnění vyvolané podvýživou a nedostatkem vitamínů.

6 *kafrový olej* – Roztok kafrového oleje se používal intravenózně ke stabilizaci krevního oběhu.

7 *strychnin* – Bezbarvý, jedovatý alkaloid ze semen indické rostliny kulčiba dávivá. Jako lék se používal např. proti horečce.

Nevím, jak vězni v noci v lese porážejí stromy, když tam je světlo pouze z ohnišť, která se udržují na spalování větví. Místo, kde se mýtil les, leželo velice daleko od lágru, nepronikal odtud štěkot psů, a možná i proto trvalo tak dlouho, než ke mně přivezli noční dřevorubce, v bezvědomí a úplně ztuhlé. Všechna prkna, tedy pryčny, na které by je šlo položit, byly už dávno zabrané, zbyla na ně jen podlaha, a ta byla studená. Otázka kam s nimi se ale zdála být dávno vyřešená. Prostě mi je tam bezptání položili. Nemohla jsem je vysvléct. Nepřipouštěl to chlad ani mé síly. Zbývalo jediné nahmatat jim tep, který byl cítit málo nebo vůbec, a začít s injekcemi na nějaké alespoň trochu přístupné části těla.

Během noci se podlaha místnosti pokrývala stále více a více a nebylo ani trochu snadné se těm tělům vyhýbat, klopýtala jsem přes mrtvé.

Druhý den ráno odnesli jedenáct mužů, kteří té noci zemřeli. Byli to mladíci i starci. Neznala jsem jejich jména a nemohla jsem stanovit příčinu jejich smrti, bylo mi jasné pouze to, že zemřeli na režim.

Zvlášť dobře si vybavuji jednoho Korejce, myslím, že jeho národnost jsem odhadla správně. Zadržel mě u něj jeho chropitívý dech, pohyby nozder nasvědčovaly zápalu plic. Najednou otevřel oči a zahleděl se na mě, očividně nepatřil k těm, kteří už uvykli umírání. Jeho oči strnuly příšerným strachem, ústa zalapala po dechu a už se nezavřela. Ten muž byl mrtvý.

Čím víc jsem jich viděla umírat, tím víc jsem se vzdalovala sama sobě, necítila jsem už téměř žádnou bolest, jen jsem se nemohla narovnat, což ale ani nebylo nutné, protože mí pacienti leželi na zemi.

Mohlo se snadno stát, alespoň jsem si to myslela, že by mě ráno mohli obvinít ze smrti těch mužů, ačkoli jsem vůči tomuto umírání byla naprosto bezmocná. Nic takového se ale nestalo,

pravděpodobně se jednalo o zcela běžný noční výjev, a když pak vynesli posledního, jeden muž se ještě vrátil, rozhlédl se po podlaze a zeptal se: „Všichni?“

Nic jsem na to neřekla, ale přišlo mi, že tohle slovo mi dává výsadní právo na dodávku libovolného počtu mrtvých.

Podobné noci se opakovaly, více či méně prosyceny umíráním, které připomínalo útěk a bylo nejjistější možností, jak se vymanit z tohoto života.

Kolem nás byla nehostinná tajga, zima a sníh, a jen naprosto nezkušené lidi se odvážili vydat se jí všanc, uprchnout, uniknout věznění. Mohli se o to pokusit, ale nemohli uspět. Neznám tajné rozkazy, které se měly v takových případech uplatňovat, ale že se útěk vždy rovnal smrti, to vím jistě. Ti lidé byli zastřeleni nebo ubiti, jak to zrovna bylo pohodlnější. Možná, že tento postup částečně pramenil z dlouhodobě rozdmýchávané nenávisti vojáků, která nepotřebovala zvláštního rozkazu.

Jednoho dne jsem stála poměrně daleko od velkých nabílených kamen, která zahřívala jen sama sebe, když přinesli nějakého muže a položili ho vedle nich. Byl den. Ležel tam bez hnutí, to ale lidé v bezvědomí dělávají. Byl bosý, což úplně neodpovídalo místním zvyklostem. Dívala jsem se na jeho obnažené nohy, které byly velké a kostnaté a měly za sebou asi mnoho cest, a při pohledu na ně jsem si byla jistá, že patří mrtvému člověku. Se spícíma nohama totiž neměly nic společného, ovšem co je od sebe odlišuje, jsem uhodnout nedokázala.

Byli zde ale i lidé, kteří zemřeli náhodou a neměli s mou funkcí v podstatě co do činění. Přinesli mi je a zase je odnesli, aniž bych zjistila jejich jméno nebo příčinu smrti. To přinášení a odnášení nebylo nic jiného než obřad, který potřebovali k legalizaci smrti, prostě byrokratismus.

Pro mě bylo tehdy podstatné jen to, abych svým umírajícím pacientům usnadnila odchod z tohoto světa. Došlo tak i na city,

protože jiná možnost, jak jim pomoci, neexistovala. Není nic příjemného hladit čelo zbrocené studeným potem či snést tvrdý stisk rukou držících se vás ve smrtelném strachu.

Můj pracovní den byl nekonečný, mé noci byly vyplněny prací. Nemocní s tuberkulózou měli zjevně víc vůle k životu než ostatní. I s nejmenším kouskem plíce se drželi při životě, měli ale špatný spánek. S jedním z nich, s Ignatjevem, jsem měla víc práce než s ostatními. On mě za to ale podaroval něčím, co mi na tomto smutném místě pomohlo přežít. Byl mimořádně trpělivý, podle všeho si jen přál, aby mu někdo naslouchal. Když si mě k sobě zavolal poprvé, vůbec jsem nechápala, co po mně chce, a myslela jsem si, že mám co do činění s bláznem. Zeptal se mě, jestli mi smí vyprávět pohádku. Pohádku tady a v téhle společnosti? Bylo těžké odmítnout, třebaže jsem na to neměla čas. Poslechla jsem si příběh o Aljonušce⁸, zpočátku trochu netrpělivě, ale později s takovým potěšením, že mě mrzelo, když skončil.

Každý asi snadno pochopí, jak málo se to vyprávění hodilo do naší situace, ale ne všichni jsou schopni vnímat požehnanou naději, která z jeho slov povstala.

Místnost, která pro příjem nemocných nestačila od samého počátku, byla brzy tak přeplněná, že nám jako lazaret předali velký barák. Sice jsem se nedozvěděla, kde se tu tak najednou vzala ta spousta nemocných mužů, ale uměla jsem si dobře představit, že to způsobily hlad a dřina. Přijala a roztřídila jsem jich stovky.

Jednoduché kavalce byly nyní opatřeny patrem, což se ještě dalo snést. Jenže k tomu získaly i třetí podlaží, a to už bylo nebezpečné. Nebezpečné pro pacienta, který musel šplhat nahoru a dolů, a také pro mne, neboť jsem musela nemocné ošetřovat.

⁸ *Aljonuška* – Ruská lidová pohádka podobná pohádce Bratříček a sestřička ze sbírky pohádek bratří Grimmů.

Téměř nikdy jsem pacienty netrestala, ale přidělit někoho z nich na třetí patro trestem bylo.

V té době se mi zdál sen, který se často stejným způsobem opakoval. V levé ruce jsem držela naplněnou injekční stříkačku a pravou svírala horní patro pryčny, abych se vyhoupla k nemocnému, k čemuž mi nestačily síly. Cítila jsem celou váhu svého těla, obrovskou tíhu, která mě nutila pohlédnout dolů. Visela jsem nad propastí, nad bezednou hloubkou.

Pacienty jsem přerozdělovala. Půlku baráku, kde bylo více světla, dostali nemocní tuberkulózou a ostatní, stížení nejružnějšími jinými nemocemi, se museli spokojit s trochu strašidelnou tmou.

Nemoc, kterou museli snášet, jim přinášela jen malou úlevu, totiž jistotu, že díky ní budou alespoň na nějaký čas ušetření kácení stromů.

Všechny bez výjimky sužoval svrab, trýznivá, „všeobecná“ nemoc. Příčina tohoto zla je známa a zní docela neškodně. Pod kůži zaleze zákožka svrabová a pěkně se tam zabydlí, staví si chodby a snad i pokoje, aniž by jí v tom někdo bránil. Výsledkem je nesnesitelné svědění a z drbání, které má od svědění ulevit, pak vznikají vředy.

Když je touto nemocí stížen jinak zdravý člověk, brání se, jak jen může, ale zřídka bez afektu, většinou se přitom rozčílí. Moji pacienti, vězni, se teď drbali ve dne v noci, bez ohledu na bolest, zcela masochistickým způsobem. Jejich tělo, i jinak dost neradostného vzhledu, vyhublé a vyschlé, bylo následně pokryto boláky, které jsem neměla jak ošetřit, a bez toho, že by se zbavili svrabu, mi to navíc přišlo i celkem nesmyslné.

Noci byly naplněny tlumeným vzlykáním, sténáním a samozřejmě také kašláním. Výkřiky a klení měly speciální důvod. Většinou se ozývaly v případech, když se ložní prádlo příliš těsně spojilo s bolákem, přilepilo se na něj a pak se odtrhlo.

Jako jediný prostředek v boji proti svrabu zde byl k dispozici březový dehet, tmavě hnědá hmota, kterou se potíralo tělo. Nechci tomuto prostředku nic moc vytýkat, má své výhody a myslím, že zákožka ho opravdu nesnáší. Nelze ovšem zamlčet, že má bohužel i své nevýhody. Tělo až příliš ochotně přijímá jeho zbarvení, aniž by se ho chtělo zase vzdát, z čehož vznikají potíže. Prádlo se mění v tuhý, tmavý pancíř, s kterým se pak už nedá nic dělat. Zápach březového dehtu, a třeba jen ve spojení se zápachem nemocného těla, rozhodně nepřipomíná vůni lesa, je k nevydržení.

Zmíněné potíže souvisejí s mytím. Jen málokdy jsme dostali mýdlo, vlastně se to za celou dobu, co jsem zde pracovala, stalo jen jednou jedinkrát. Pro více než sto lidí mi dali asi kilo rozměkklého mýdla a já jsem tu vzácnost schovala ve svém přístěnku. Vůbec mě nenapadlo, že by mohlo chutnat krysám, ale chutnalo.

O tom, jakým způsobem a čím jsem vážně myla, jsem musela podat zprávu. V táboře byl žlutý jíl, který jsem povýšila na „*bolus flava*“⁹, abych ho lékařsky ospravedlnila.

Na odstranění březového dehtu pomocí tohoto jílu se pro každého muže vyrobil lýkový pletenec. To zní docela přijatelně, ale jaká byla skutečnost? Jíl jsem si musela sama nanosít a nadělat z něj koule. Jednou jsem při téhle práci jen náhodou unikla smrti. Měla jsem zavázané nemocné uši, takže jsem neslyšela vojáka, který mě při sběru jílu ohrožoval střelbou. Nějaký muž mě rychle strhl zpět, takže kulka šla vedle, ale já spadla na záda, což vojáka velice rozesmálo.

Práce bylo víc, než jsem mohla zvládnout. Mladý Kalmyk, můj pomocník, se specializoval na měření teploty. Nezkušená civilní lékařka mě sice navštěvovala a chovala se vůči mně přátelsky, ale práci mi neulehčovala. V této bezvýchodné situaci jsem vznesla

9 *bolus flava* – Lat. žlutý jíl.

prosbu, která mi však vzápětí přišla jako úplný nesmysl, jenže odvolat už jsem ji nemohla. Požádala jsem, aby mi přidělili na výpomoc Adolfovnu, a ona přišla. Překotně mi děkovala, že jsem ji zachránila z toho pekla, jak označovala lazaret vně lágru, ale byla to pouhá slova, k práci se pak moc neměla.

V nejzazším koutě budovy byla místnůstka stlučená z nehoblovaných prken, jejíž součástí bylo mé lůžko. Adolfovna teď spala nade mnou. Byl tam také stůl a na něm petrolejová lampička, která se ale neoddávala ani tak svícení jako spíše šíření kouře, ačkoli měla sloužit při ošetřování nemocných.

Ve stěnách byly mezery, ale ne nějaké malé, sotva viditelné. Dal se jimi snadno prostrčit prst, třebaže nikoho nenapadlo, aby to udělal.

Mezi pacienty jsem měla tři choromyslné a šest epileptiků. Ti první se chovali většinou klidně, což se ale nedalo říct o těch druhých. Nejhorší bylo, když kuchařův pomocník, mladý cikán, jemuž přináleželo nosit a rozdávat polévku, dostal jeden ze svých záchvatů právě při této činnosti. Bez jakýchkoli předchozích příznaků se svalil na zem, a bylo dobré, když se při tom nepolil horkou polévkou ze zdvižené naběračky. Jeho pád byl signálem pro ostatní jemu podobné. Všichni patřili do jednoho spolku, byli bojovníky proti neviditelné moci, které se nechtěli podvolit. Padali z pryč, tloukli hlavami o zem, jako kdyby zrovna oni byli tím, co je potřeba zničit, a možná v tom měli i pravdu.

To tedy byli epileptici, jejichž nemoc se tady nebrala jako něco zvláštního, při posuzování průceschopnosti nehrála žádnou roli, a v tomto ohledu se nevedlo lépe ani choromyslným, snad jen když se natolik odpoutali od tohoto světa, že už nenašli cestu zpět.

Jeden z nich ležel vedle mého přístěnku a od rána do noci ke mně nahlížel škvírou ve stěně. Vysedával na pryč a díval se dovnitř, a bylo úplně jedno, zda se tam někdo zdržoval nebo

ne. Na otázku, proč to dělá, jsem dostala opravdu zvláštní odpověď: „Tam je dobře, tady kolem je hřbitov, hřbitov!“

Jednoho dne se mě zeptal, jestli mám také nohy na pružinách jako předešlý lékař, který uměl přeskočit celý lazaret jedním krokem. Bohužel jsem takové nohy neměla, ale uměla jsem podávat „černou medicínu“. Také jsem tomu hned nerozuměla, když mě o ni požádal. Léky, které jsem nakonec obdržela, byly bílé, takřka smrtelně bledé, a teprve po dlouhé době mě napadlo, že jsem mu jednou dala trochu ovocného čaje, ovšem jako jídlo, protože byl věčně hladový, a ten čaj ode mě nyní vyžadoval jako „černou medicínu“. Na moji každodenní otázku, jak se mu daří, téměř vždy odvětil: „Mozek teče!“ Což pak velice názorně předváděl svými vyzáblými prsty, kterými si přejížděl od spánků přes tváře k bradě, aby pak prohnul dlaně a stékající kapky zachytil.

Ležel u mě i choromyslný právník, ještě poměrně mladý muž, který nemohl spát a trpěl stihomamem, nebo předstíral, že trpí, což jsem neuměla odhadnout. Seděl na pryčně s nataženými nohama, přes hlavu přetaženou deku a třásl se strachy. Nikdy jsem ho neviděla spát, možná měl ale schopnost lehkého spánku, jako mají matky, aby ho nikdo nemohl zaskočit.

Podnikl fantastický pokus o útěk, neuvěřitelný výkon, na který zjevně nestačil. Uprchl z pracoviště, byl zaměstnán na kácení stromů v zimní tajze. Aby po sobě nezanechal stopy, které by psům ukázaly cestu, vyšplhal na strom a skákal pak z větve na větev. Když se konečně dostal k železniční trati, byl se silami u konce, usnul a byl zaprodán. Pochůzkář za to dostal prémii, kterou si od toho také sliboval. Jestli toho vyčerpaného muže zbili, nevím, ale dá se to předpokládat. Nebo to byli psi, kdo mu tak zřídil ruku?

Třetí blázen byl muž, který nemluvil, na otázky neodpovídal, mlčel a očividně přicházel o rozum. V prvních dnech mi ještě vyprávěl svůj veskrze uvěřitelný příběh. Spolu s bratrem

bojoval proti Němcům jako partyzán. Byli ozbrojení a měli psa. Jednoho dne slyšeli nezvyklé hlasy, načež se ten mladší rozhodl vydat na průzkum. Chtěl si vzít psa a pušku, což mu ale starší bratr nepovolil. Poslechl jeho pokynu, do lesa se vydal neozbrojen a už se nevrátil.

Náš trestanec vyprávěl v slzách, jak ho hledal a jak našel jeho mrtvolu, mrtvolu milovaného bratra. Cítil potom tak velkou vinu, že se vydal úřadům, které ho nařkly z vraždy a následně potrestaly.

Zpočátku se od ostatních příliš neodlišoval, měl smutnou tvář, která mezi těmi nejrůznějšími zarmoucenými tvářemi nijak zvlášť nevyčnívala. Brzy se ale zakulatila, opuchla, jeho rty se pootevřely a slina mu smáčela hrud'. V ty doby už potřeboval stálý dohled, a ne vždy se na to našel nějaký dobrovolník, každý měl dost starostí sám se sebou nebo byl prostě příliš unavený, aby pomáhal ostatním.

Jednoho dne vylil tenhle muž na svou pokrývku kaši a rozetřel ji po ní v docela slaboučké vrstvě, kam až zrovna dosáhl. Všechno nasvědčovalo tomu, že považoval postel za kamna, na kterých chtěl kaši upéct.

To nebylo přirozeně nijak zvlášť nebezpečné, jen dost nepříjemné, protože si tu kaši nenechal vzít, hlídal si ji a během boje, jenž z toho povstal, projevil mimořádnou sílu a vydával veskrze nelidské zvuky. Ještě horší ale bylo, když dostal poštovní balíček. Jen zřídkakdy se stalo, že si k nám nějaký našel cestu, takže byl pak celý lazaret na nohou a očekával ho s velkou zvědavostí. Předání muselo proběhnout pod vojenskou, ale i lékařskou kontrolou. Vojáci mi tedy přinesli otevřenou krabici, která obsahovala potraviny. Naznačila jsem jim, že majitel je úplný blázen a ty věci se mu nesmí předat najednou. Nabídla jsem se, že mu je budu vydávat postupně den po dni. S tím ovšem nesouhlasili, odvolávali se na literu zákona, podle které musí být balíček

předán majiteli. Nechali si blázna zavolat a ten se dostavil. Šel s předsunutou hlavou, jako kdyby se chystal k útoku. I kdybych byla obsah té zásilky důkladně neprozkoumala, bylo zjevné, že byl odeslán už před dlouhou dobou. Byla v něm vejce, trochu natlučená, takže odhalovala svůj černý vnitřek. Vydávala nepříjemný zápach a bylo naprosto jasné, že se tenhle „pozdrav z domova“ musí zneškodnit, aby se předešlo otravě. Vojáci byli ale proti. Jeden z nich řekl, že to není jejich úkolem, že to může udělat jen samotný majitel, pokud to bude považovat za nutné.

Pacient teď před námi stál s široce otevřenýma očima a bezhlesně ukazoval na balíček a na svou hrud', což bez jakékoli dvojznačnosti obsahovalo otázku, jestli se jedná o jeho majetek. Protože vojáci přikývli, balíčku se zmocnil a velkými skoky s ním běžel k posteli, která stála v nejzazší části baráku. Vydával přitom temné skřeky. Žádný z pacientů mu nezastoupil cestu.

Jakmile vojáci opustili místnost, běžela jsem mu vejce sebrat, jenže jsem přišla pozdě. Soudě podle skořápek jsme napočítali sedmnáct vajec, černých a smrdutých, které během chvíle spolýkal. Balíček držel mezi nohama a žral. Ostatní stáli kolem něj, pozorovali ho žádostivýma očima a polykali sliny.

Po tom všem jsem nemohla čekat nic jiného než útrpnou smrt, na tu však nedošlo. Muž po této hostině usnul, spal dlouho a vydatně, a možná pak dokonce i zesílil, což jsem však nemohla ověřit. Jak se zdá, nemusí to být vždy rozum, co člověku zachrání život.

--

V lazaretu jsem měla jednoho pozoruhodného mladého Žida, který do Sovětského svazu uprchl z Rumunska, protože se došlo, že tady neexistuje antisemitismus. Hned na hranici byl ale zatčen jako špión a jako takový byl odsouzen k deseti letům

vězení. Křestním jménem se jmenoval Sola, byl malého vzrůstu a měl kulatou hlavu, v níž sídlila mimořádná paměť. Bylo mu sedmnáct, nosil bílý zdravotnický plášť, který mu byl příliš dlouhý. Takřka při každém kroku za sebou tahal velké boty, v nichž se topily jeho malé nožky, což ho zdržovalo, takže nechodil, ale pomalu kráčel a plášť kolem něj vlál jako kolem nějakého kněze.

Jeho paměť mi nahrazovala celý archiv. Pamatoval si všechna křestní jména i příjmení našich pacientů, den i rok jejich narození, a dokonce i to, co jsem vůbec nechtěla vědět. Uměl mi říct každické číslo a písmeno paragrafu, který byl důvodem jejich zatčení.

Jedné noci měl hlídku, takže jsem pokojně usnula, ležela jsem natažená na pryčně, můj uzlíček hlavě příliš velkou podporu neposkytoval. Nevím, proč jsem se najednou vzbudila, za hlavou mi stál Sola a polekaně mi naznačoval, abych se nehýbala. Ukazoval na mou deku, na níž seděla obrovská krysa, která si mě pozorně prohlížela. Hodila jsem přes ni deku tak rychle, jak bych to do sebe nikdy neřekla, a krysa v mžiku zmizela. Sola mi pak vyprávěl, že tam dlouho nerozhodně stál, bál se, že by mi mohla skočit do obličeje, kdyby ji vyplašil.

Při spánku na pryčně jsem neměla nic pod hlavou a moji pacienti na tom nebyli lépe. Obstarat nějaké podložky pod hlavu bylo téměř nemožné, a tak jsem se rozhodla použít polena, která jsme dostali na otop. Pěkně to samozřejmě nevypadalo a jedna komise, která náš tábor navštívila, se o nich vyjádřila s opovržením, přestože jinak byli s mou prací vcelku spokojeni. Přišla jsem jim jen trochu hloupá, protože na otázku, kolik mám v lazaretu *Konstantinůvů*, jsem se jim chystala předložit chorobopisy, což je náramně pobavilo. Nevěděla jsem totiž, že se tímto jménem označují mrtví, že to je tajný kód, pod kterým jsou vedeni.

Tato komise se skládala z lidí, kteří byli poseti hvězdami a prýmký a s vězni se vesele vybavovali, jako by se nacházeli ve

vojenské nemocnici. Obzvláště je bavil můj choromyslný pacient, ten s „kapajícím mozkiem“, a když se ho zeptali, co by si přál, s úšklebkem odvětil: kýbl polévky! Sice mu ho slíbili, ale na dodržení slibu přirozeně nikdo ani nepomyslel.

O několik dní později, jednoho zvláště studeného dne, se ke mně do přístěnku vrátil malý Sola se zprávou, že tenhle blázen uprchl. Přitom u dveří lazaretu stál muž, který je otvíral a zavíral, tak jak tedy mohl uprchnout? Navíc měl na sobě jen spodní prádlo a byl bosý. Hlídače prý s nečekanou silou odstrčil stranou a byl pryč. Hned ho začali pronásledovat, už ho ale nemohli dostihnout. V lágru se očividně dobře vyznal, protože běžel rovnou k úctárně, a co se tam odehrálo, jsem se pak dozvěděla se všemi podrobnostmi. Rozrazil dveře a zůstal v nich stát v oblaku páry. Zahalil ho studený vzduch, který vnikl do dobře vytopené místnosti, takže vypadal jako nějaké zjevení.

Všichni tam nejdříve zůstali jako opaření, jeho vzezření bylo děsivé a nevěstilo nic dobrého. Mnozí křičeli a někteří vylezli na stoly, čímž si ale nijak nepomohli. S hrozivým křikem stále dokola opakoval svůj požadavek: kýbl polévky. Dveře nezavřel, ale nešel ani dál do místnosti, a až když ho chytili muži z lazaretu, v tu ránu ztichl a nechal se bez odporu odvléci.

Vydal se ze všech svých sil, patrně až nyní pocítil chlad, jeho nohy se zdráhaly dotknout ledové země, takže se spokojil jen s malými hopsavými pohyby, zavěšený do obou mužů.

Donesli jsme ho do postele, třeli jeho údy, dali mu napít horké vody. Slíbila jsem mu, že hned přinesu kýbl polévky, což jsem pak také udělala. Nebyl to sice žádný kýbl, prostě jen dřevěná miska, ale byly v ní dvě porce polévky: jeho a moje.

Bála jsem se následků této eskapády. Kdyby totiž za těchto okolností zemřel, nesla bych za to plnou odpovědnost. Nic se ale nestalo, polévku zhltl obzvláště lačně a vypadal spokojeně.

Komise, která mi tuhle nepříjemnost způsobila, přišla zcela

nečekaně, nikdo mi ji předem nenahlásil. A pak tady byla komise, které se všichni obávali a která se nad všemi vznášela jako věčná hrozba, a ta nedorazila nikdy.

Jeden vězeň, pravá ruka velitele lágru, mi vysvětlil, co to znamená, když inspekci provádí „Uralec“¹⁰. Byl postrachem všech lágrů na Urale, ovšem pokud vím, ještě ho nikdo nikdy neviděl, a přesto všichni znali jeho móresy. Slyšela jsem, že proleze každický kout a hledá vši a štěnice, což ale dělaly i jiné komise. Jeho specialitou byly pavučiny a tresty, které za ně uděloval. Jeden lékař prý za jedinou pavučinu dostal deset dní korekce, zatímco jeho pacienti umírali bez pomoci. Jestli tenhle „Uralec“ skutečně existoval, nebo jestli byl jen strašákem, to nevím, ale jistě je, že to zabíralo.

--

Lidé zde z pochopitelných důvodů umírali obvykle několik dní po koupeli. Z umývárny se vraceli při mínus 30 či 40 stupních, oblečení jen do spodního prádla, přes hlavu přetaženou slabou deku. Který vysílený organismus by tohle vydržel? Stálo mě hodně sil, než mi povolili přechovávat v lazaretu deset vatáků, abych mohla pacienty vždy v malých skupinách z umývárny vyzvednout. Ty kabáty prý totiž představovaly příležitost k útěku.

Když sto a více mužů kašle, lze to jen těžko vydržet, a oni kašlali. Přišlo mi, že během dne méně a hodně vydatně v noci. Neměla jsem žádné léky, abych jim pomohla. Zbývalo mi jen jediné východisko, a tím byla sugesce. Řekla jsem jim, že jsem konečně dostala kapky, které jsou ale tak účinné, že je lze užívat jen se vši opatrností.

¹⁰ „Uralec“ – Legenda o Uralcovi by mohla být odvozena od plukovníka státní bezpečnosti A. K. Uralez-Ketowa, který byl v letech 1942–1944 zástupcem velitele tábora Nižnij Tagil.

Připravila jsem odvar z heřmánku římského a pacientům postaveným do dlouhé řady jsem dala několik hnědavých kapek na lžici s vodou. Když mi v pipetě zůstaly tři kapky navíc, zapřísahali mě, ať jim povolím ještě alespoň jednu jedinou, což jsem také po krátkém váhání udělala. Noci v mém lazaretu pak byly mnohem klidnější. Pomáhala jsem si, jak jsem uměla.

Na správu tábora nikdo nechápal, jak se mi daří propouštět pacienty z lazaretu jako práce schopné, aniž by kolem toho byl nějaký rozruch. Dříve to prý bylo doprovázeno hroznými scénami, zatímco ode mě odcházeli lidé klidně, ovšem s jistotou, že je při nejbližší příležitosti zase přijmu, což jsem jim slíbila a také plnila.

Hrozné byly transporty do ústředního lazaretu, který se nacházel v Nižním Tagilu¹¹. Pacienty jsem do nich nevybírala podle vlastního uvážení, dostala jsem jejich seznam a nesla jsem přitom plnou odpovědnost za to, že tam dorazí živí. Každé úmrtí během cesty mi prodlužovalo dobu trestu.

Tito pacienti byli v hrozném stavu, vyhublí na kost, sotva se drželi na nohou. Bála jsem se, že během transportu dojde k nejhoršímu. Pak mi ale hlavní lékař poradil, abych jim na každý kilometr cesty píchla mililitr kafrového oleje, což jsem také učinila, protože jinou možnost jsem neviděla. Nedala jsem jim ale víc než 5 mililitrů, přestože cesta trvala déle.

Adolfovnu jsem k této práci pustit nemohla. Pacienti se od ní nechtěli nechat ošetřovat. Byla mi skutečnou přítěží, ale také rozptýlením. Jednoho dne našla červený papírek a nabarvila si s ním tváře. Koketovala pak s nejrůznějšími lidmi, dokonce s naším epileptickým cikánem, jen aby dostala více polévky.

V lágru jsme měli „poslíčka“, který nám nosil nejrůznější rozkazy ze správy tábora, byl to mladý inteligentní kriminálník,

11 *Nižnij Tagil* – Město na východní straně Uralu, k němuž patřilo několik pracovních táborů.

věčně veselý a připravený ke kdejaké lotrovině. Bez velkého přemlouvání mi vyprávěl svůj příběh, příběh zloděje. Vyprávěl barvitě a nanejvýš živě. „Jen si představte,“ řekl s úsměvem, „vy jste přece zažila Moskvu v noci při leteckém poplachu? Všichni lidé zalezou a jejich byty zůstanou otevřené. To je přece jasná výzva, aby si člověk vzal, co chce, a já se nenechal prosit. Jestli bomby, nebo já, je v tom nějaký rozdíl? Můžete mi ho ukázat?“

Ne, to jsem nemohla, ale on to očividně ani neočekával. Zlodějiny pro něj při hodnocení vlastní osoby nehrály žádnou roli, měl ještě jiné schopnosti, o jejichž uznání usiloval. Ujišťoval nás, že umí napodobit každý podpis a každé razítko. Divili jsme se tomu, možná jsme dokonce dělali nevěřícíné obličejy, což ho zlákal k nabídce. Navrhl nám, že pozmění náš formulář, totiž dokument, který nás doprovázel z lágru do lágru, v němž bylo zaznamenáno vše, co mohlo prozradit naši identitu. Tento formulář byl důkladnou záležitostí, začínal dnem narození, nezapomínal na barvu vlasů a obzvláště si potrpěl na zvláštní znamení. U kriminálníchků tento formulář vypadal jako popis obrazu. Byla v něm zachycena všechna tetování, a ta se objevovala často ve velkém počtu. Přirozeně tam byly zaznamenány i paragrafy zákonů, které nám byly přisouzeny.

Pro mě by upravení formuláře bylo k ničemu, neměla jsem vůbec žádný paragraf, byla jsem jen Němka. Pro Adolfovnu se ale věc měla jinak. Jak se teď ukázalo, neměla jeden, ale dva trestné záznamy: protisovětské výroky, dalo by se říct „samoúčelné“, které si zřejmě mumlala někde o samotě, a ty samé výroky pronesené ve skupině stejně smýšlejících.

Teď se jí naskytla příležitost změnit vlastní osud, zbavit se poloviny provinění, neboť ten hodný chlapec mohl dobu jejího trestu zkrátit, což také učinil.

Ten nový „formulář“ mi pak ukázali, byl nenapadnutelný, měl všechna potřebná razítka a podpisy, nemohl vzbudit ani nejmenší

podezření. Poslíček vykonal obtížnou práci, ale vůbec ne proto, aby za to něco dostal, šlo mu čistě o uznání.

--

Má mladá lékařka se zamilovala do vězně. Dalo se to docela snadno poznat, stejně jako nám nemohlo uniknout, že ji s milostnými návrhy pronásledoval zároveň i jeden major. Byla to čistě její soukromá záležitost, která pro mě však pozvolna přerostla v katastrofu. Vypůjčila si ode mě vaťák, aby s ním ve tmě zmizela někde v lágru, a lidé si přitom měli myslet, že to není ona, ale já, kdo se potlouká táborem. Ale třeba jí něco takového ani nepřišlo na mysl, ta byla zaměstnána jinými věcmi. Nechtěla si připouštět existenci lágrového systému špehů, ačkoli jsem se o nich často zmiňovala. Co jsem si měla počít s plačícím děvčetem, jemuž popletly hlavu přirozené touhy? Byla jsem trestankyně a neměla jsem žádná práva. Ostatně jsme se nevidaly každý den, někdy mohl uplynout dokonce týden, než se ukázala.

Spadal pod ni i lazaret vně tábora, a tak se stalo, že mi odtud jednoho dne poslala pacienta s prosbou o jeho přijetí. Bylo mi zcela jasné, co ode mě požaduje, měla jsem praceschopného vězně vydávat za nemocného. Ještě lépe jsem tomu porozuměla, když jsem toho muže spatřila. Byl v nejlepších letech, bývalý kapitán rozvědky, který byl zřejmě teprve nedávno zatčen na frontě a údajně trpěl průjmem. Vyšetřila jsem ho, jeho tělesný stav byl dobrý, což ale samozřejmě nevylučovalo akutní střevní onemocnění. Pověřila jsem Asada, aby mu změnil teplotu a zjistil, jakou má stolicí. Brzy nato se vrátil, potvrdil průjem a teplotu 38,5. Od té chvíle to pro mě byl jen další pacient, tím méně jsem ale chápala prosbu mé nadřízené, abych tohoto muže přijala.

Už druhý den, hned po snídani, po výdeji chleba, za mnou přišel nanejevš rozčilený Sola a šeptal mi, že spolu s ostatními

viděl, jak si Asad vzal teploměr od jednoho pacienta a podal ho kapitánovi, aniž by ho předtím sklepl. Pro mě to byla poměrně trapná záležitost, protože kdyby tuhle manipulaci viděl jen Sola, bylo by snad možné urovnat vše bez skandálu, ovšem teď o tom už věděl celý lazaret a já jsem musela zakročit.

Kapitána jsem si zavolala a domlouvala mu, on ale mlčel a častoval mě ironickými pohledy. Nezbylo mi než ho z lazaretu propustit a následoval ho i usměvavý Kalmyk.

Má mladá lékařka mi to měla velice za zlé, tvrdila, že jsem ji tím přivedla do nesnází, a dlouhou dobu se mnou nemluvila. Byla jsem v ty dny a noci ale tak zaneprázdněná, že jsem na kapitána brzy zapomněla.

--

Brzy nato někdo zabouchal tak silně na dveře lazaretu, až se všichni pacienti polekali. Na nosítkách sem přinesli tři muže v bezvědomí, čtvrtý raněný se za nimi belhal v předklonu. Všude kolem byli vojáci. Přistoupil ke mně velitel tábora v oslnivě bílém krátkém kožíšku a nasupeně prohlásil, že smrt kohokoli z nich mi jen tak neprojde, což znělo trochu nesrozumitelně. Na konci svého proslovu už ale hlasitě řval: „Jestli umřou, tak si to s tebou vyřídím!“

Co se stalo, z jakého neštěstí ty muže zachránili? Teprve postupně jsem se dovídala, jak došlo k jejich zraněním. Přišli z jiného lágru, který nebyl od našeho příliš daleko. Byl to rovněž kárný tábor, stejně jako naše Kamenka, ale ještě přísnější. Uprostřed něj se totiž nacházela zvláštní kárná zóna, korekce, která v sobě, podle všeho, co jsem slyšela, spojovala všechny špatné vlastnosti těchto zařízení. Došlo ke vzpouře, velitel korekce byl zabit, načež se vojáci pustili do vězňů. Zbili je a podupali a já jsem teď měla udělat vše možné, abych jim vyléčila zranění,

abych je zachránila před smrtí. Kdyby zemřeli, unikli by tím trestu, a to se jim nemělo podařit.

Vyšetření bylo o to těžší, že jsem je nemohla zrentgenovat. Některá zranění samozřejmě nešlo přehlédnout. U jednoho jsem našla otevřené zlomeniny žeber, úlomky kostí trčící do vzduchu, z koutku úst mu stékaly tenké nitky krve a sbíhaly se na krku. Další měl poraněnou páteř, třetí vyvázl s obyčejnou zlomeninou ruky. Tomu, co chodil, by snad bylo možné okamžitou operací zachránit oko, to ale bylo zamítnuto. Podstatné bylo, aby nezemřeli. Dodnes nechápu, co jsem udělala a jak jsem to udělala. Neměla jsem žádný sterilní materiál, dostávala jsem jen tři ampulky morfia na měsíc, a přitom měla na starosti sto padesát pacientů.

Zvláštní pozornost vyžadoval muž s polámanými žebry. Mohl mluvit jen velice tiše a s velkým vypětím, a navíc se bál. V noci nechtěl být sám, musela jsem sedět vedle něj, něco mu vyprávět. Nevěděla jsem, jak jeho strach zažehnat. Vypadal strašně, teprve později jsem se dozvěděla, že to byl několikanásobný vrah. Měl tak veliké nozdry, že se mi zdálo, že mu vidím až do mozku. Jeho ústa se svářila sama se sebou, horní ret, na několika místech roztržený, byl úzký a sotva viditelný, dolní ret, tlustý a povislý, odkrýval dlouhé žluté zuby.

V ty dny jsem dostala bláznivý nápad, řekla jsem si, že místo sebe posadím k tomu muži Ignatjeva. Požádala jsem ho, aby mu vyprávěl pohádky, a jakkoli to může znít nepravděpodobně, bylo to dobré a správné rozhodnutí.

Byla jsem u toho, když Ignatjev vyprávěl svým slabým, zpěvavým hlasem o Aljonušce. Zdálo se, jako kdyby ten muž slyšel podobný příběh poprvé v životě. Naslouchal s důvěrou a vypadal jako proměněný.

Na tuto skupinu zločinců jsem si nemohla stěžovat. Udělala jsem pro ně vše, co jsem mohla, a oni mi na oplátku pomáhali

potlačit určité nešvary v lazaretu. Říkám nešvary, protože pro to nemohu najít vhodné slovo. Bylo totiž nepřípustné, aby pacienti měnili chléb za tabák. V oknech tomuto obchodu bránilo pletivo, ale bylo tu jedno místo, na které jsem nepomyslela, o kterém mě v této souvislosti ani nenapadlo uvažovat, a to byl klozet. Bylo to tam prostorné, bývalá sušárna, proto byla uprostřed cihlová kamna. Na jedné straně byla dlouhá lavice s mnoha otvory určená pro vykonávání potřeby, ale nikdy by mi nepřišlo na mysl, že budou pacienti měnit chléb právě těmito otvory, že si ho tudy budou podávat.

Má nadřízená lékařka byla stále lehkovážnější. Se svým nejmilejším se teď scházela už i v mém přístěnku. Všichni pacienti o tom věděli, a přestože se tam spolu jen bavili a dívali se na sebe, kolovaly o tom nejruznější zvěsti. A bylo naprosto jasné, že o tom musel vědět i major, který se ucházel o její lásku.

--

Zrovna když jsem ve svém přístěnku prováděla hrudní punkci, uslyšela jsem strašný štěkot psů, rozkazy a křik pacientů. Dveře do mé místnůstky se rozrazily a objevil se v nich voják se psem. Mluvil překotně a pořád dokola opakoval: „Kde je, kde je?“ Nechala jsem svého pacienta být a vojáka jsem vyzvala, aby mi uvolnil cestu, což také nakonec udělal. Lazaret se hemžil vojáky a psy. Ta velká zvířata musela lézt pod pryčny, hledalo se na klozetu a několikrát vpadli i do mé komůrky, která byla tak přehledná, že prohledávat ji bylo zcela zbytečné.

Pacienti utekli před psy na horní patra pryčny a jen vězni z cizí skupiny zůstali bez hnutí ležet dole a dělali, že spí.

Konečně jsem se dozvěděla, že uprchl vězeň, kterého jsem znala, totiž onen kapitán, jehož jsem byla nucena z lazaretu vypovědět.

Bylo poněkud zvláštní, že ho hledali u mě, ale bylo to tak. Postupně jsem zjistila, jak se vše seběhlo. Za pozornost to stojí už jen proto, že to byl jediný případ podařeného útěku.

V našem lágru nebyla studna, voda se musela dopravovat z nedalekého potoka, k čemuž se používal velký sud s malým čtvercovým otvorem nahoře. Ten byl tak malý, že by se jím neprotáhlo ani dítě, a možná proto ho u brány tábora nikdy nikdo neprohledával.

Jak mi vyprávěli, kapitán po celou dobu předstíral, že je nemocný a nemůže jíst čerstvý chléb, který si pak sušil v umývárně. Podařilo se mu přemluvit muže, který do lágru vozil vodu a kterému do propuštění zbývaly tři měsíce, aby společně utekli. Muž vytloukl dno sudu, posadil do něj kapitána a vyjel s ním z tábora do stáje, kde si vzali sáně a nejlepšího koně a zmizeli. Už o nich nikdy nikdo neslyšel. Kdyby je dopadli, byli bychom se to dozvěděli, protože v takovém případě se vězni vždy posílají zpátky na místo, odkud uprchli.

--

Jednoho rána, dříve než obvykle, přišel poslíček a pošeptal mi, že dnes budou souzeni ti cizí vězni a že k nám pošle jejich šaty. Nevěděla jsem, proč to říkal tak tajně, ti muži sice ještě nebyli zdraví, ale cesta k soudu je nemohla přespříliš vyčerpat. Tehdy jsem ještě nechápala, že daleko víc než soudu se zřejmě bojí starého tábora a korekce, kam mohli být znovu posláni, což se pak také stalo a což se rovnalo rozsudku smrti.

Přidělili jim šaty a já jsem nepřepokládala, že by mohly nastat nějaké potíže. Myslela jsem jen na to, jak dlouho si je tu po soudu budu ještě moct nechat, protože muž s poraněnou páteří se pohyboval jen s obtížemi a muž s polámanými žebry se ještě ani nepokusil vstát. Za této, řekla bych, skoro až poklidné

situace vpadl Sola celý bledý ke mně do přístěnku a koktaje rozčilením mi sdělil, že si jeden z nich na klozetu brousí nůž o cihlová kamna. Nechápala jsem, kde ho měl do té doby schovaný, protože vojáci prováděli velice přísné prohlídky.

V první chvíli jsem nevěděla co dělat. Povolat vojáky se mi protivilo, a tak jsem se vydala na klozet sama. Sola se na mě pověsil a plakal. Nechtěl mě pustit a dalo mi dost práce, než jsem se ho zbavila.

Když jsem vešla do lazaretu, panovalo zde hrobového ticho a na mne se upínaly pohledy plné strachu. Šla jsem pomalu, nemohla jsem si ani promyslet, co je potřeba udělat. Přede dveřmi klozetu jsem dokonce zaváhala. Připadalo mi, jako by všichni zadrželi dech, a ani já jsem možná nedýchala.

Muž stál v prázdné místnosti u kamen a třel nožem o cihly. Byl očividně naprosto klidný, jen lehce zdvihl hlavu, když jsem k němu přistoupila.

Nevím, co mi bránilo mluvit nahlas. Mluvila jsem na něj tiše, téměř šeptem: „Poslouchej, byli jste u mě dlouho a já jsem udělala vše, co bylo v mých silách, abych vás zachránila. Víím, co chceš provést, a prosím tě, aby sis to dobře rozmyslel. Pokud to uděláš tady, ponesu za to zodpovědnost. Buď spravedlivý!“

Možná působí zvláště, že jsem od zločince očekávala spravedlnost, ale bylo to tak.

Zdálo se, že mě vůbec neposlouchá, dál přejížděl nožem pomalu sem a tam. Aniž bych to chtěla udělat, pohládila jsem ho zcela bezděčně rukou po tváři. Trhl sebou, udiveně vzhledl a mrkal očima, jako kdyby ho něco oslepilo. Hrubým hlasem ze sebe vyrazil krátké „ano“. Zastrčil nůž a obrátil se k odchodu. Téměř společně jsme pak vešli do lazaretu, já jsem šla vzpřímeně, on však sklopil hlavu a šoural se na své místo.

Pacienti se začali naráz halasně bavit, všem se viditelně ulevilo.

Brzy nato cizí vězně odvedli, každý z nich mi podal ruku, a muž s nožem přede mnou dokonce zůstal nerozhodně stát, zjevně mi chtěl něco říct, ale nedokázal se překonat, neuměl to udělat.

Od jejich odchodu neuběhly ani dvě hodiny, když za mnou bez dechu přiběhl poslíček a žádal mě o pomoc. Ten muž s nožem si rozpáral břicho. Vyběhla jsem, abych ho dopravila do lazaretu, a našla ho, jak leží na holé zemi. Měl na sobě své šaty, přes odhalené břicho se táhla rána, která se otevírala a zavírala při každém nadechnutí. Stále veselý poslíček se mi i tady smál do tváře, když jsem ho žádala o nosítka. Veskrze rozkazovačným tónem, zjevně ve stylu velitele tábora, prohlásil: „Toho muže ošetříte tady, za půl hodiny nastupuje na etap¹²!“

Co se dalo dělat? Mohla jsem ho tak nanejvýš zasvorkovat, ale na to jsem sama nestačila. Z polikliniky přivedli lékaře, s jehož pomocí jsem se pokusila řeznou ránu zašít, ne vždy se to ale dařilo, bránil nám v tom mužův těžký dech. Ostatně jsme neměli ani dost svorek, takže část rány zůstala otevřená, jen jsme ji převázali.

Po celou dobu, co jsme pracovali, nevydal muž ani hlásku a ani neotevřel oči. Ještě chvíli jsme vedle něj klečeli a velice dobře si uvědomovali marnost našeho počínání.

Voják zodpovědný za transport vězňů do druhého tábora pak tohoto muže odmítl vzít, bál se, že by mu cestou mohl zemřít, což bylo celkem pravděpodobné. Lazaret ho zpátky nedostal, zmizel beze stopy.

--

12 *etap* – Ve vězeňském žargonu výraz pro transport vězňů do jiného tábora nebo lagpunktu (malý pobočný tábor).

Jednoho dne za mnou přišel vězeň přímo z ulice, což bylo neobvyklé, ba dokonce zakázané. Tvrdil, že si chce se mnou jen popovídat. Tohle zvláštní přání mi v našich poměrech připadalo zcela absurdní, slova ho přece nemohla nasytit. Byl učitelem literatury a doufal, že u mě najde nějakou knihu, o které by si se mnou mohl povídat. Když mi svou prosbu sděloval, nedíval se na mne, hleděl do země a očividně se styděl.

Konečně jsem pochopila, že se chce dozvědět něco úplně jiného, něco zakázaného, jenom nevěděl, jak začít.

Jistě by se patřilo ještě vyčkat, ale na to jsem neměla čas. Bez obalu jsem se ho zeptala, co vlastně chce. K mému údivu si dokonce s úlevou oddychl: „Chtěl jsem se vás zeptat,“ řekl rychle, „jestli jsou vám všichni pacienti přidělováni?“

„Ano, takové zde platí nařízení.“

„Ale,“ a pak se na chvíli odmlčel, „když se někdo zhroutí přímo před lazaretem, řekněme v bezvědomí, pak ho přijmete?“

„Přímo přede dveřmi a v bezvědomí?“ Mluvila jsem pomalu, jako bych si to teprve musela rozmyslet. „To je výjimečný případ, v takové situaci by se jednalo o první pomoc, v baráku by mohl zemřít. To je ale přece jasné, ne?“

„Děkuji, děkuji velice,“ řekl a chtěl mi podat ruku, dokonce ji už pozvedl, pak si to ale rozmyslel a kvapně se vzdálil. Proč si to rozmyslel? Byl vězeň jako já a mohl mi ji klidně podat. Nechtěl mi stisknout ruku, protože by to mohlo znamenat zpečetění dohody?

O pár dní později mi bylo řečeno, že před lazaretem leží mrtvý člověk. Do místnosti přitáhli nějakého muže a já si ho pozorně prohlédla. Byl to ten učitel. Měl tak slabý puls, že mě to samotnou překvapilo. V jiném případě bych si byla jistá, že je v bezvědomí, jemu jsem to ale neuvěřila.

--

Brzy nato se sestavoval etap, do něhož jsem měla vydat tři pacienty. Ty muže měli raději nechat na pokoji, byly to jen kostry.

Vznesla jsem proti tomu námitku, načež mi řekli, že dostanu paragraf 58¹³. To byla nehorázná výhrůžka, neboť to je čistě politický paragraf a s otázkou disciplíny nemá co dělat. Protože nic nepomohlo, píchla jsem jim obvyklé injekce, načež podle všeho odjeli.

Po několika dnech mi poslíček sdělil, že ti muži jsou stále v táboře, velitel transportu je odmítl vzít, protože pro něj očividně představovali nebezpečí. Leželi teď na baráku, totiž dva z nich, třetí prý v noci zemřel. Vyдалa jsem se je hledat. Leželi bez hnutí v šatech na holých prknech, jeden z nich byl už v agónii. Spolu se sanitáři jsme je bez ptaní vzali zpátky do lazaretu. Ten v agónii zemřel rychle, aniž nabyl vědomí, byl to Jurij Ivanov. Jeho jméno jsem si dobře zapamatovala, což má svůj důvod.

Existují zde nepsané zákony, které se uplatňují v případě, že někdo zemře. Seznamy pro výdej polévky se sestavují den předem, takže mrtvý dostává ještě jednu polévku takzvaně „do hrobu“. Ta pak připadne jeho ošetřujícímu zdravotníkovi. Pokud mrtvý vlastní nějaké věci, které rovněž spadají pod tento zákon, dochází k hádkám a nepřijemnostem. Jurij Ivanov skoro nic neměl, zůstal po něm ale emailový hrnek, tmavě modrý a notně otlučený, z kterého pil vodu a o který se strhl boj. Protože nedošlo ke shodě, přinesli mi ho se slovy: „Doktore, je váš, zasloužíte si ho.“

Ten šálek jsem si pak vystavila na stole. Sice jsem z něj nepila, ale díky němu jsem na muže jménem Jurij Ivanov nikdy nezapomněla.

13 *paragraf 58* – Od roku 1927 byl součástí trestního zákoníku RSFSR. Členil „skutky trestné podstaty“ do 14 článků a tvrdě je trestal. Byly mezi nimi „kontrarevoluční jednání“, „špionáž v zahraničních službách“ nebo „agitace za účelem svržení státní moci“. Političtí vězni v gulagu byli odsuzováni převážně podle paragrafu 58.

Strava pro pacienty byla čím dál tím horší. Nevěděla jsem, jak jim pomoci, hledala jsem různé cesty a postěžovala si dokonce našemu „veselému poslíčkovi“, který vypadal poměrně dobře živě. Hned mi začal vyprávět, třebaže to asi bylo velké tajemství, že velitel tábora dává část produktů určených lazaretu pracujícím vězňům. Vyráběly se z toho malé koláčky, z kterých už se stalo zboží a v lágru se kupovaly po patnácti rublech za kus. Pro jednoho muže to byla nanejvýš dvě až tři sousta navíc, pro pacienty to ale znamenalo velkou ztrátu.

Jít si stěžovat veliteli tábora by v lepším případě vyšlo nastejno jako si říct o několik dní korekce, ovšem mohlo by to dopadnout i hůř. Vydala jsem se proto za čekistou¹⁴, o kterém jsem si myslela, že by mi mohl pomoci.

Tento postarší a viditelně nedůvěřivý muž mě oproti mému očekávání trpělivě vyslechl a přislíbil nápravu. Skutečně hned další den byla polévka požitelnější. Moji pacienti byli radostí bez sebe a někteří z nich křičeli: „Hurá, Stalinova polévka. Hurá, Stalinova polévka!“

Ano, přesně takový byl všeobecný „politický postoj“. Stalin o sabotérech nic netušil.

Připadalo mi správné za prokázanou pomoc poděkovat. Vyprávěla jsem čekistovi, jakou měli vězni radost. Když jsem mu opakovala jejich radostná zvolání, vyděsilo mě, jak se najednou proměnil. Jeho tvář se zkřivila v děsivý škleb, a přitom řval, jak

14 *čekista* – původně: příslušník Čeky. – Čeka – Založená v prosinci 1917 jako „Všeruská mimořádná komise pro boj s kontrarevolucí a sabotáží“, v roce 1922 přejmenována na GPU (Hlavní politická správa), pozdější označení NKG, MGB a KGB (1945). Institucionálně propojená s ministerstvem vnitra MVD, i s ohledem na správu táborů gulagu. – Jako čekisté byli zpravidla označováni příslušníci všech těchto bezpečnostních orgánů. Zde: osoba zodpovědná za bezpečnost v táboře.

nejhlasitěji uměl: „Tohle že jste připustila, a ještě se opovažujete mi o tom vyprávět?“

Byla jsem jako opařená, nemohla jsem hned pochopit, že mu ta zvolání přišla ironická. Ironie to opravdu být mohla, ale nebyla. Teď mi ale bylo jasné, že tento muž věděl mnohem více, než jsem si zpočátku připouštěla. Ať jsem ho ujišťovala sebevíc, špatný dojem ze svých slov už jsem nezahnala. Věřila jsem, že to vězni mysleli upřímně, o tom nebylo třeba pochybovat. Jeho jsem ale nepřesvědčila.

„Stalinovu polévku“ už jsme ostatně víckrát nedostali.

--

Přes den bylo v lágru celkem ticho, do lazaretu nepronikla ani hláška, teprve večer se jediná zdejší ulice zaplnila lomozem. Do tábora se vracely jednotlivé pracovní čety, což se přirozeně neobešlo bez hluku, který se ale držel v přijatelných mezích, byli jsme na něj zvyklí.

Jednoho večera se však vězni vraceli do tábora mlčky. Vpředu kráčel osamělý muž, který nesl zkrvavený hák v obranné pozici. Temný a rozhodný výraz v jeho tváři leccos prozrazoval, očima těkal do všech stran. Byl obklíčen vojáky, kteří šli kolem něj v poměrně velkém rozestupu. Šel pomalu, skoro by se dalo říct poklidně. Ostatní vězni ho následovali, vytvořili smuteční průvod, jenom si nesundali čepice, na to byla až příliš velká zima.

Později mi vyprávěli příběh toho muže – stal se vrahem při boji o denní chléb.

Velitel jeho pracovní čety totiž všem sebral malé kousky z přídelu chleba, které byly na doplnění stanovené váhy. Jistě tím přišli jen o pár soust, ve vnějším světě by to nehrálo žádnou roli, jenže tady bylo každé sousto vzácností. Muž, který teď kráčel

středem cesty, se pomstil za všechny. Veliteli odťal obličej, nikoli rozťal, jak by se dalo předpokládat.

Později jsem viděla jeho mrtvolu. Tvář se odklápěla od čela dolů, visela jen na dolní čelisti.

Nepochopitelné na tom bylo, že tomu muži chyběly do propuštění už jen tři dny, a přesto se k takovému činu odhodlal. Vykonal ho před zraky všech, kteří nečinně přihlíželi, jistě neschopni pohybu. Kupodivu se k němu ale neodvážili přiblížit ani ozbrojení vojáci. Sice ho nejistým hlasem vyzvali, aby se vzdal, ale nepokusili se mu hák odejmout. Držel jej pevně až do své smrti. Museli ho zastřelit, aby se mohli háku zmocnit, jako by to byl obzvláště vzácný předmět, bez něhož by svět nemohl existovat, jako by vše záleželo pouze na něm.

Ten muž zemřel za všechny, a dá se předpokládat, že velitelé pracovních brigád se teď delší dobu krádeží chleba vyvarují.

Krátce po této události, psal se únor roku 1943, za mnou časné ráno přišel poslíček se zprávou, že mám jít do lesa. Na moji otázku, co se tam stalo, odpověděl s nejasným výrazem ve tváři: „Nic, co by se tam asi tak mělo stát? Copak si myslíte, že jste jediná, kdo tam musí jít? Jdou všichni, všichni političtí, jde poliklinika a účtárna, a tak jde přirozeně i lazaret.

Rozkřikla jsem se na něj: „Ale co bude s pacienty?“

„Na to se zeptejte velitele tábora, ani on sám si ten rozkaz nevymyslel.“

Vydala jsem se tedy za velitelem tábora, občanem Granovskim, a položila mu stejnou otázku.

„Nemáte se mě co ptát. Pacienti jsou naše věc, ne vaše. Jděte si laskavě stěžovat někam jinam.“

Přišlo tedy to, čeho jsem se už dlouho obávala. Ta mladá lékařka zkompromitovala nejen sama sebe, ale i já jsem se kvůli ní ocitla v ostudné situaci, jejíž důsledky jsem pociťovala ještě dlouhou dobu.

A tak jsem šla na práci do lesa. Šla jsem se všemi politickými, ale i s kriminálníky, protože speciální brigádu pro nás nevytvořili. Sněhu bylo na metr vysoko, ale zimou jsem příliš netrpěla, neboť mým úkolem bylo pálit osekane větve. Nebyla to lehká práce, protože to, co si člověk ve městě představuje jako větve, tady větve nebyly, spíš by se dalo mluvit o stromcích. Musela jsem je tahat z různých míst a házet na praskající oheň, přičemž mi odletující jiskry propálily malé dírky do vatovaného kabátu.

Vězni z brigády ke mně byli milí, nezapomněli, jak jsem se k nim chovala, dostávala jsem více chleba než v lazaretu, více, než jsem vzhledem k druhu vykonávané práce směla dostávat.

Jen úplnou náhodou jsem se dozvěděla, co se v té době odehrávalo v samotném lágru. Můj lazaret byl zrušen, pacienti byli ubytováni v barácích pro pracující vězně a jen pro ty, kteří už nemohli chodit, byla vyčleněna jedna místnost.

Účtárna prošla úplnou likvidací, nikdo nevěděl, kdo má co zaknihovat, někteří vězni byli bez chleba a jiní bez polévky.

Na práci v lese jsem nebyla stavěná a už po několika dnech jsem dostala horečku. Celé dny jsem pak proležela na pryčně, než mě poslali do jiného tábora.

--

Šla jsem pěšky, pro zdravého člověka to nebylo moc daleko, jen asi devět kilometrů, pro mě to ale byla strastiplná cesta.

Měla jsem teď pracovat v malém lágru, kde žilo zhruba sto žen a jehož lazaret tvořil jen jediný pokoj.

Než mi ho svěřili, poležela jsem si tam několik dní sama. Kromě toho, že jsem se zde pak starala o pacienty, samozřejmě bez jakékoli pomoci, jsem navíc musela fungovat jako „poliklinika“. To byla obzvláště nepříjemná práce, ani ne tak kvůli pacientům,

nýbrž spíše kvůli nebezpečí, které mi hrozilo za to, že jsem je uvolňovala z práce.

Možná že bych tu byla vydržela déle, kdybych na práci posílala mrtvé, ale to se mi nedařilo. Podle psaných nebo nepsaných zákonů jsem z důvodu nemoci směla z práce uvolnit pouze čtyři procenta osazenstva lágru a bylo na mně, jak toho dosáhnout.

Byli zde dělnice ze zbrojovek, které za války sabotovaly výrobu, teď ale nechápaly, čeho se měly dopustit. Označovali je jako zatvrzelá stvoření. Byly zde selky, jejichž přečin jsem naopak nemohla pochopit já. Paběrkování jsem znala už z bible¹⁵ a nikdy mi nepřišlo jako zločin, a ony paběrkovaly. Bylo zde mnoho Tatarek, všechny byly považovány za vražedkyně. Údajně zadusily své malé děti, kojence, k čemuž se prý výborně hodila jejich ňadra. Ta teď byla ale vyhublá a povislá jako hadry, takže by neublížila ani mouše. Byla tam devatenáctiletá dívka, hezká a podle chování skromná bytost, která z žárlivosti zavraždila švagrovou. Kolem krku nosila natěsno uvázané červené korále, takže vypadala, jako by měla utatou hlavu, což bylo o to podivnější, že pro obyčejné smrtelníky tehdy ještě neplatil trest smrti.

Všechny ženy byly ve špatném zdravotním stavu, což přirozeně nebyl správný výraz pro jejich situaci. Stav, ve kterém se nacházely, už se zdravím neměl vůbec nic společného. Jediné Tatarky chodily do práce bez námitek, zatímco ostatní vězenkyně na mě tlačily, prosily, křičely nebo mi nadávaly.

První den jsem z práce uvolnila třicet šest žen, u kterých jsem usoudila, že skutečně nejsou schopny pracovat. Když jsem předala jejich seznam veliteli tábora, velice soucitně se na mě zahleděl a zcela klidně poznamenal, že tady patrně dlouho nevydržím.

15 *Paběrkování jsem znala už z bible* – Ve Starém zákoně ve 2. kapitole Knihy Rút paběrkuje Rút beztrestně na Boázově poli. Srov. také 3. Kniha Mojžíšova 19.9: „A až budete sklízet úrodu své země, okraj svého pole nesklidíš úplně a nebudeš sbírat paběrky své úrody.“

To mě mělo samozřejmě přimět k opatrnosti. Chápala jsem bezvýchodnost své situace, ale nemohla jsem ji změnit. Téměř všechny ženy byly opuchlé, jako příčinu jsem do výkazu zapisovala „edém z nedostatku bílkovin“. Nohy měly jako sloupy, a přitom musely chodit pracovat daleko od tábora. Měly ta nejtišší srdce na světě a já netuším, kde ještě braly sílu, aby se se mnou praly o jeden den volna, ale praly se.

Ať si nikdo nemyslí, že jsem se od nich nechala převálcovat jako nějaký slaboch. Jako člověk a lékař jsem ale nemohla jednat jinak, přestože jsem tušila katastrofu.

Zhruba po čtrnácti dnech mne sesadili a udělali ze mě zdravotní inspektorku, což pro mě bylo poněkud zvláštní povolání. Musela jsem u žen hledat vši, kvůli vším jsem musela kontrolovat špinavé prádlo, musela jsem čistit klozet a zametat táborovou ulici.

Na mé místo lékaře nastoupil felčar,¹⁶ pomocný zdravotník, malý, poměrně starý muž s velký černým plstěným kloboukem. Jak se dalo předpokládat, nemocné z práce neuvolňoval, a navíc se nestaral ani o pacienty upoutané na lůžko, což vedlo k velice nepříjemným situacím. Ženám, které už si dlouhou dobu neviděly přes břicho, praskaly obrovské napuchlé otoky, zejména na nohou, a teprve pak umíraly.

Bydlela jsem teď v obyčejném baráku. Ležela jsem zde bok po boku s jednou mladou vražedkyní, Ruskou. Nejdříve mi to bylo velice nepříjemné, bála jsem se tohoto tělesného kontaktu, ale brzy jsem si zvykla.

Vyprávěla mi svůj příběh. Byla to dívka, kterou opustil milenec. Potom porodila ve stodole dítě, které zardousila a zakořpala. Zaujal mě akt hledání oné mrtvolky, který ponechali v její režii. Nemohla si totiž vybavit, kde to bylo. Poskytli jí čas, den

¹⁶ *felčar* – Zde jako samostatné povolání, zdravotní asistent s vyšším lékařským vzděláním.

za dnem ji vozili z města ke stodole, kde ji pustili, jako se vypouští psi před lovem, a čekali. Vyprávěla mi, že měla pocit, že to místo konečně našla. Zamířila k němu, poklekla a začala rukama vyhrabávat zem. Marnost hledání ji přiváděla do zoufalství. Byla už tak zmatená, že si najednou začala myslet, že nikdy žádné dítě neporodila. V noci pak ve vězení začala křičet a tlouct pěstmi na dveře, až ji strčili na samotku.

To všechno trvalo dlouho, soud byl trpělivý nebo možná jen dostatečně krutý, takže ji vozili sem a tam, dokud mrtvolku ne našla.

Po tomto vyprávění se odmlčela, zvázněla a já jsem nemohla dělat nic jiného než čekat. Náhle prohlásila naprosto rozhodným hlasem: „Byla jsem hloupá, jednoduše hloupá! Docela dobře jsem to dítě mohla udusit prsem a nezanechat žádné stopy. Nemohli by mi nic udělat, vyšla bych z toho volná.“ Co jí pojednou přišlo tak líto? Tehdy jsem si myslela, že to vím, vždyť to byla moje sousedka.

Zcela otevřeně se tady kradlo, nebo spíš bralo, a to bez použití násilí, protože kdo byl ještě při smyslech, ten by se nikdy nepostavil na odpor. Takto postupovaly Rusky, Tatarky měly jiné metody. Co v noci spadlo z pryčny, bylo jejich majetkem. Ať to byly punčochy nebo ponožky, nikdy už se pak nenašly. Okamžitě je rozpáraly a jejich zavazadla obsahovala téměř výlučně klubka vlny.

Velitelem tohoto lágru byl veskrze zvláštní muž v uniformě nevysoké hodnosti, který si sám odseděl nějakou dobu v táboře jako vězeň. K vězňům se nechoval špatně, samozřejmě v rámci možností. Snažil se o ně starat, dokonce jim koupil uhynulého koně, aby měli co jíst a neumírali.

Ženy pronajímaly družstvu, od kterého za to výměnou dostával zemědělské produkty nebo spíš doufal, že je bude dostávat. Zatím ženy z práce nosily jen zmrzlé brambory, které zůstaly

v zemi od loňského roku. Na práci totiž chyběly ruce, muži byli ve válce.

Z rozmrzlých brambor vznikla kašovitá hmota, kterou ženy jedly, tak jak byla, a téměř vždy potom onemocněly.

Nakonec velitel vydal rozkaz, aby se jim při vstupu do tábora brambory zabavovaly, což vedlo k nanejvýš nepříjemným scénám. Prohledávali je totiž vojáci a ženy schovávaly tento tak vzácný majetek všude možné na těle. Horší bylo, že se po tomto rozkazu pokoušely sníst brambory už na poli. Naštěstí to ale musely brzy vzdát, protože jejich zuby nemohly na kámen zmrzlé brambory udolat.

Tento nadřizený v sobě nosil viditelnou nenávist vůči vojákům na stráž. Samozřejmě jsme nevěděly, co mu provedli, ale nezůstalo nám skryto, že i oni tuto nenávist opětovali. Přestože to byl jejich nadřizený, prohlašovali, že „nad ním stále visí formulář“, což nemělo znamenat nic jiného, než že se zase vrátí zpátky do vězení.

Měl s sebou v lágru manželku, která pracovala v kuchyni, ale nemyslím si, že by tam vykonávala nějakou těžkou práci. Viděla jsem ji při výdeji polévky a pak, jakkoli to zní podivně, při zdobení jídla. Z ječných krup se vařila kaše, která se pak vyliła do velké pánve, kde chladla. To byl prostor pro její uměleckou činnost. Širokým nožem dělala v kaši řady dolíků, čímž na ní vznikl vzor, který jídlo skutečně činil vábnějším, třebaže bychom ho zhlтали i bez jakékoli dekorace.

Tento velitel uměl být ale i dost nepříjemný, z ničeho nic se rozzuřil. Obzvláště vysazený byl na vši. Jednoho dne nařídil všem ženám oštríhat vlasy, nehledě na to, jestli vši mají nebo ne. V zásadě měl pravdu, k čemu tady byly dobré vlasy? Nikoho neživilý a věčné drbání nebralo konce. Na ženu bez vlasů možná není úplně pěkný pohled, ovšem ony se na sebe dívat ani nemohly. Zrcadlo se tu sehnat nedalo.

Ženy odváděné na tuto proceduru předváděly mimořádné scény. Vrhaly se na zem, kopaly kolem sebe, rukama se chytaly za hlavu a vydávaly nelidské zvuky.

Přímo v lágru jsme měli jen jednoho muže, ševce, a ten byl touto prací pověřen. Nebyl příliš velký ani moc silný a přes veškerou snahu nezvládl ostříhat více než tři ženy za den. To bylo vše, čeho se dosáhlo, na další pokusy velitele zjevně přešla chuť.

Ten švec se jmenoval Sokolov a byl to velice zvláštní člověk. Neměl rád velitele, stejně jako velitel neměl v lásce strážce. Byl to dobrý švec, nemilovanému veliteli ušil vysoké boty, které se mi velice líbily. V těch zbrusu nových botách kolem mě náš nejvyšší protancoval, zrovna když jsem zametala ulici. Těsně mu obepínaly nohu, padly mu jak ulité, a já jsem za ně Sokolovovi složila kompliment. Podíval se na mě veselýma očima a řekl: „Jsou jen o půl čísla menší!“

To byl náš švec, který nejenže rozuměl svému řemeslu, ale byl to i člověk přemýšlivý. Jednoho dne mi řekl: „Víte, ta věc se správou tábora je vlastně docela jednoduchá. Měla by se rozložit na atomy a už nikdy se neposkládat dohromady.“

Byla jsem víc než překvapená. Na mou otázku, jak by se to dalo zařídit, rychle odvětil: „K tomu je potřeba jen vzduchoprázdný prostor a pak nikde žádná pomoc, tak se to dá udělat.“ Načež se hlasitě rozesmál.

--

Přišlo jaro a náš velitel, občan Platonov, se rozhodl, že nás zachrání. Jsem si jistá, že alespoň zpočátku mu o nic jiného ani nešlo. Naše situace byla strašlivá, umíralo se každý den. Umím si dobře představit, kolik ho to asi stálo úsilí, kolik cest musel podniknout do Tagilu, než mu povolili pěstovat v lágru brambory, než mu poskytli sazenice.

Ženy začaly mýtít kousek tajgy, orat půdu a připravovat jamky na výsadbu. Zcela rovná plocha z toho přirozeně vzniknout nemohla, kde by na to vzaly sílu?

Konečně nastal ten slavnostní den. Přijelo nákladní auto, na kterém na sadbových bramborách sedělo ještě několik „svobodných“. Jejich přítomnost jsme zpočátku nechápaly, nepředpokládaly jsme, že by nám chtěli pomoci, a také nám nijak nepomohli.

Nejdříve jsme dostaly rozkaz rozkrájet brambory takzvané na očka a už při této práci nám začalo docházet, k čemu tady ten doprovod je. Byli to jednoduše hlídači, měli nám zabránit, abychom ty brambory snědly. Úřady až pozoruhodně dobře rozuměly našemu hladu. Věděly, že před ním není nic jisté, a připravily se na něj. Bohužel jen tady, a v náš neprospěch.

Dostala jsem koš obtěžkaný rozřezanými bramborami spolu s rozkazem vložit do každé jamky jeden kus řeznou plochou dolů.

Na začátek a na konec každé řady se postavil hlídač nebo hlídačka, ženy byly horší než muži, a my jsme začaly pracovat.

Pokaždé jsem se sklonila hluboko k zemi, se vší pečlivostí do ní vložila kousek brambory a zase se napřímila. Hlídač si zapálil a zasněně se zadíval do dálky. Strčila jsem si kousek sazenice do úst a začala jsem opatrně žvýkat. Mezi zuby mi skřípal písek, a přece brambora chutnala jako oříšek. K tomu, aby se člověk pod tímto dvojitým dohledem, pod jejich zrakem, najedl, bylo přirozeně potřeba velké hbitosti, ale povedlo se to. A nemluví tady jen o sobě, kradly všechny, jedly všechny. Myslím, že jsem toho dne snědla alespoň kilo brambor s pískem a nijak mi to neuškodilo, jistě mi to jen prospělo.

--

Nedlouho nato se stalo něco neočekávaného, něco zlého. Zastřelili jednu dívku, tu s oholenou hlavou. Vojáci na stráži zjevně vztáhli své nepřátelství vůči veliteli částečně také na nás. Držel je zkrátka, nevyjednal jim jídlo navíc, a to co dostávali, je nezasytilo. Zato o vězně se staral.

Toho dne pracovaly ženy na poli. Oholená dívka si chtěla odskočit a požádala vojáka hlídajícího její brigádu o svolení, které dostala. Nešla prý daleko, jen k nějakému křoví, a tam už ji také zasáhla kulka. Voják, který střílel, od ní stál poměrně daleko, hlídal jinou skupinu. Byla hned mrtvá, trefil ji do spánku. Ve zprávě pak stálo jako obvykle – zastřelena na útěku. Věřil tomu někdo, věřil tomu útěku ten střílející voják, nebo byl zmatený a spletl si ji s někým jiným?

Její mrtvolu dopravili zpátky do tábora a pro nedostatek jiných prostor ji dali do korekce. Ta byla zatopená, i když samozřejmě ne úplně, voda sahala k prknu, na které obvykle uléhali trestanci.

Nikdo pak ale pochopitelně neměl odvalu ji odtud vynést a pohřbít. Lézt do tmavé a studené vody muselo být velice nepříjemné. Mrtvola, jejíž trup ležel na prkně, zatímco nohy jí visely ve vodě, se naštěstí dala vytáhnout okénkem korekce. Nikomu se tam tudy ale nechtělo lézt, a tak jsem se k tomu nabídl sama. Neodhadla jsem však své síly. Mrtvé tělo jsem nemohla uzvednout, vytáhla jsem ho ven až s pomocí Sokolova. Tak jak byla, ji naložili na selský povoz s vychrtlým koněm a Sokolov jí dle vlastních slov vykopal hrob pod samotnou břízkou. Myslím, že to byla „osamělá břízka“, kde našla spočinutí, prostě pro to nezvolil správné slovo.

Její smrt nevzbudila v lágru nijak zvlášť velké emoce. Sice se hodně nadávalo na vojáky, ale docházelo i k jejich obhajobě. Jedna zlodějka mi řekla: „Copak si myslíš, že vojáci to mají lehké? Když jedna z nás uteče, můžou za to jít ke zdi. Proč musela

běžet za křoví? Copak ten voják ještě neviděl žádnou ženskou v podřepu? Víím, že se rádi kouknou, to nás ale přece nic nestojí. Jen ať se kouknou, já na to kašlu.“

Uběhlo jen pár dní a nálada v lágru byla jak vyměněná.

Měli jsme tady ženu, která směla opustit lágr bez dozoru. Musela obstarávat různé pochůzky, přičemž chodila na velké vzdálenosti lesem.

Vycházela tedy po obědě, a teprve zvečera se vracela zpět.

Byla ale už noc, když dorazila k táborové bráně. Jakmile ji voják, starší muž, pustil dovnitř, hned se k němu vrhla, pověsila se na něj a začala strašně naříkat. Později vyprávěl, že byla bledá a vyděšená a že se jí zbavil jen s pomocí svých kolegů. Dotáhli ji pak do našeho baráku, doslova ji na nás přehodili. Křičela a plakala, šermovala rukama a šhubala nohama. Všichni si mysleli, že se zbláznila.

Přivolali velitele tábora, který nakonec dorazil a s nevolí si ji prohlížel. Rozkázal felčarovi, aby jí „uštědřil“ injekci morfia. Přesně tohle slovo použil. Potom usnula a spala až do dalšího večera. Jedna z nás za ní občas zašla, pohlédla jí do tváře, poslechla si její dech.

Po probuzení dlouho nemluvila, ale nakonec jsme se přece jen dozvěděly, co se jí přihodilo. Cestou do tábora šla lesem, který dobře znala, a tu k ní zpoza jednoho stromu přistoupila ta zastřelené dívka a stoupla si vedle ní. Vypadala přesně tak, jak si ji vybavovala ve vzpomínkách, jen ve spánku měla trochu zakrvavenou díru. V první chvíli se zalekla, ucouvla a utekla do lesa. Mrtvá dívka šla ale s ní, rychle a pomalu, tak jak šla i ona, držela s ní krok. Ztratila cestu a už se začalo rychle stmívat, když k ní mrtvá promluvila tichým a znělým hlasem: „Ach, jak lituji mého mladého života!“

Jakmile žena zaslechla ta tklivá slova, dala se do běhu, s mrtvou dívkou po boku. Bloudila zřejmě dlouho a nevěděla, jak

zase našla cestu zpět. S jistotou mohla říct jen to, že ji mrtvá doprovázela až k bráně tábora.

Jestli někdo uvěřil jejímu vyprávění? O tom nebylo pochyb, všichni si byli jisti, že se to seběhlo přesně tak. Některé z žen pak začaly ponoukat ostatní k výrobě amuletů v podobě popsaných papírků, které se navíc pokryly křížky a muřími nohami, a teprve když je měly všechny, trochu se uklidnily.

Žena, která tu událost zažila, které se to stalo, teď odmítala z tábora vycházet a nepřiměla ji k tomu ani pohružka korekcí, ačkoli se stala místem hrůzy – ležela v ní přece ta mrtvá dívka. Jestliže tam dříve končily ženy, které felčar neuvolnil z práce, které byly příliš nemocné na to, aby mohly pracovat a které nechtěly pracovat, teď se tyto ženy raději belhaly vedle svých silnějších sester, dokud neupadly a nemusely být dopraveny zpět.

--

Postupně jsem zeslábla natolik, že už jsem nemohla čistit klozet a zametat dvůr. Natekly mi nohy stejně jako tolika jiným ženám v lágru, ztratily tvar. Sesadili mě proto z pozice zdravotního inspektora a udělali ze mě brigádyra skupiny invalidů. Myslím, že mi tím chtěli dokonce pomoci, protože jsem za to dostávala naběračku polévky navíc.

Invalidům jsem vydávala chléb a mohla jsem si tak pokaždé brát kůrky, což jsem ale dělala jen zřídka. Měla jsem na starosti deset žen a byla jsem zodpovědná za plnění pracovní normy.

Všechny ženy už měly svá léta. Jejich formuláře jsem samozřejmě neviděla, ale podle mých odhadů bylo všem přes šedesát.

To ale nebylo všechno. Dvě z nich byly slepé, jedna napůl ochrnutá, dvě měly zmrzačené ruce a všechny byly opuchlé. Vlastně jsem se k nim docela hodila, měla jsem nemocné zavázané uši, takže jsem nedoslýchala.

První práce, kterou nám přidělili, bylo řezání rovných tyček, které měly držet štuk na novém baráku. Byl postavený z nepálených cihel, do nichž se přimíchávala koňská mrva, a už se v něm bydlelo. Naprosto odporně to tam páchlo, protože se nečekalo, až cihly vyschnou, použily se mokré. Zdi baráku byly černé, rostla z nich všelijaká tráva, která rozkvetla, a zabydly se na nich dokonce i malé houby.

Pustily jsme se do řezání. Naším pracovním materiálem byla polena obvykle používaná na otop. Byly na nich suky a zbytky větví a my je opracovávaly nástroji, které nebyly hodny svého jména. Jako nože nám měly sloužit kusy železa z obručí kol, na jedné straně zbroušené.

Za den jsme vyrobily jen pár tyček. Samozřejmě, že nás za to nepochválili, ale ani nás nepotrestali, což se také mohlo stát. Pracovaly jsme pomalu a mlčky. Slepým ženám jsem nůž vůbec nemohla dát do ruky, ty zmrzačené ho zase neudržely, a zbývající neměly sílu, aby s ním zajely do dřeva. Plán udělat z nás štukatéry byl odsouzen k nezdaru, což pochopil dokonce i velitel.

Hned nato ale přišel s novým, neméně fantaskním nápadem: Měly jsme jít do lesa a kácet tam mladé stromky. Neměly jsme ponětí, na co je potřeboval, ale byl přesvědčen o tom, že je potřeba. Já, která jsem v životě nedržela v ruce sekýru, jsem se měla postarat o dodávku asi tak na ruku silných stromků.

Les nebyl příliš daleko od lágru, ale přesto jsme tam měly zůstat celý den, abychom ušetřily síly, protože chůze pro nás byla velice namáhavá. Dali mi proto oběd pro všechny, přirozeně ale žádnou polévku, nýbrž jen kousky ztuhlé ječné kaše, o které jsme se měly podělit.

Doufala jsem, že voják bude mít chuť na můj příděl a naučí mě za to techniku kácení, což se povedlo. Kaši si vzal bez sebe-menších výčitek, hned ji zhltl a pak mi ukázal, jak se stromek musí naseknout ze dvou stran, načež se do něj celou vahou opřel